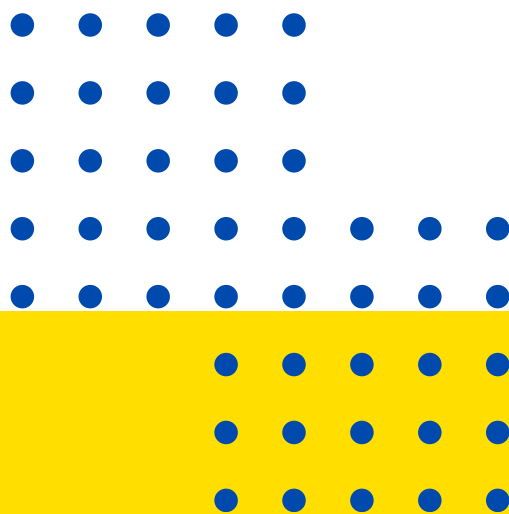

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

матеріали
VII Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції

**Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти
Український державний університет ім. Михайла Драгоманова
Київський університет ім. Б. Грінченка**

**СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

**SOCIAL-EDUCATIONAL DOMINANTS OF SPECIALIST'S PROFESSIONAL
PREPARATION OF SOCIAL SPHERE AND INCLUSIVE EDUCATION**

**Збірник матеріалів
VII Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

22-23 жовтня 2025 року

**м. Запоріжжя
2025**

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69**

*Рекомендовано ухвалою вченої ради
Факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 3 від 29.10.2025 р.)*

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції : збірник наукових праць ; укладачі Петровська К. В., Попова А. С. 2025. 358 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти», які виявляють та обґрунтовують тенденції підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукачів, викладачів, здобувачів.

The collection consists of materials of Ukrainian scientific-practical Internet-conference «Social-educational dominants of specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education» which defining and explaining trends of increasing of effective specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education. The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, prospectors, lecturers, students.

Автори несуть персональну відповідальність за достовірність наданих матеріалів та правильність цитування.

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69**

Кафедра соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
ФДССО, БДПУ, 2025

Наталя Захарова,

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти,
Бердянський державний педагогічний університет

Наталія Мацейко,

старша викладачка кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти,
Бердянський державний педагогічний університет

**РЕЗИЛІЄНТНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РЕСУРС: ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЛЬ У ЗМІЦНЕННІ СУСПІЛЬСТВА**

Поняття життєстійкості має глибокі історико-філософські та релігійні корені, що знайшли своє відображення у стоїцизмі, буддизмі, християнстві, ісламі та інших світоглядних системах. Упродовж століть людство намагалося осмислити, як зберігати внутрішню рівновагу перед обличчям втрат, страждань і життєвих проблем. У зв'язку з різноманітними політичними, інформаційними, соціально-економічними, екологічними та природними факторами й загрозами, умови, в яких протікає життєдіяльність сучасної людини, можна назвати стресовими та екстремальними. На нашу думку, саме тому науковці приділяють особливу увагу вивченню внутрішніх потенціалів людини, спрямованих на протистояння складним життєвим обставинам.

Вітчизняні дослідники життєстійкості особистості в умовах невизначеності зазначають, що перші системні дослідження стійкості розпочались у 1960-70-х роках завдяки роботам Еммі Вернер. У довготривалому дослідженні вона вивчала дітей із груп ризику й виявила, що значна частина з них, попри несприятливі умови, демонстрували здоровий розвиток [2]. Ці результати стали основою для першої хвилі досліджень, які зосереджувалися на виявленні рис особистості та зовнішніх факторів, що асоціювалися з вищою стійкістю. У цей період уперше сформувалися списки «ризиків» і «захисних чинників», які стали фундаментом для наступних етапів та стимулювали розвиток досліджень у даному науковому напрямку.

Згідно з офіційним визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), резилієнтність – це спроможність особи справлятися з важкими життєвими ситуаціями завдяки мобілізації власних ресурсів [1].

Тема життєстійкості є предметом наукових пошуків і досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених: Л. Александрова, С. Богомаз, С. Кобейса, Д. Кошаба, С. Кравчук, Т. Ларіна, Д. Леонтьєв, М. Логінова, С. Мадді, К. Маннапова, І. Мельничук, Т. Титаренко, А. Фомінова, О. Чиханцова та ін.

У науковій літературі поняття *резилієнтність* трактується неоднозначно, оскільки дослідники акцентують увагу на різних його аспектах. Загалом, термін вживається для опису здатності особистості або соціальних груп зберігати адаптивне функціонування та психоемоційну рівновагу попри вплив тривалих або інтенсивних стресових подій.

Життєстійкість (*англ. Hardiness*) – це особистісна риса або стиль функціонування особистості, який забезпечує стійкість до стресу та сприяє адаптації до життєвих труднощів.

Вперше даний термін був запропонований Сюзанною Кобаса (Suzanne C. Kobasa) у 1979 році як пояснення подолання високого рівня життєвого стресу. У наступні роки концепція *resilience* була поглиблена Сальваторе Мадді (Salvatore Maddi) у значенні відновлення після психотравми,

стійкого збереження стану благополуччя (well-being) у складних умовах життєдіяльності [4].

Поняття «резилієнтність» (від лат. *resilire* – «відскакувати», «повертатися») активно вживається в сучасній психології для позначення здатності особистості долати складні, стресові ситуації з мінімальними втратами й навіть особистісним зростанням. Історія наукового розвитку охоплює кілька хвиль досліджень, що поступово змінили уявлення про стійкість від індивідуальної риси до складного процесу, зумовленого взаємодією внутрішніх і зовнішніх чинників.

Сучасну інтерпретацію історичного розвитку наукового вивчення резилієнтності, ґрунтуючись, зокрема, на роботах провідних зарубіжних дослідників, запропонувала І. Мельничук. Авторка систематизувала накопичені знання та виокремила кілька етапів, що відображають еволюцію наукових уявлень про феномен стійкості в психології, теоретико-методологічні суперечності та дозволяють окреслити перспективи подальших міждисциплінарних досліджень в умовах нових соціальних викликів [3].

Перший етап (1970-1980-ті роки): усвідомлення наукової доцільності. Цей період пов'язаний із введенням поняття «резилієнтність» у науковий обіг. Хоча термін виник у технічних та екологічних контекстах, саме завдяки роботам дослідників цього періоду, він був адаптований до психологічної науки. На цьому етапі увага вчених була зосереджена на визнанні самого факту існування феномену стійкості до труднощів і формулюванні базових методологічних підходів. Дослідники почали виокремлювати специфічні аспекти поведінки людей, які, попри значні життєві труднощі, демонстрували позитивну адаптацію. У цей період також були закладені засади емпіричного дослідження, спрямовані на виявлення рис і поведінкових моделей, пов'язаних зі стійкістю, вивченням індивідуальних і середовищних факторів, що підтримують цю здатність.

Другий етап (1980-1990-ті роки) характеризується термінологічною нестабільністю і теоретичними суперечностями. У цей час відбувалося активне формування термінологічного поля. Період характеризується спробами визначити межі та зміст поняття «резилієнтність». Водночас виникали термінологічні суперечності щодо його співвідношення з такими поняттями, як «стресостійкість», «адаптація», «життєстійкість». Різниця між цими поняттями не була чітко окреслена, що спричинило плутанину в науковому дискурсі. Поряд із цим, відбувалися суперечки щодо того, чи варто трактувати резилієнтність як стабільну особистісну рису, чи як динамічний процес, що залежить від контексту, віку та соціальних чинників. Незважаючи на дискусії, саме в цей період були започатковані фундаментальні емпіричні дослідження, які сприяли накопиченню теоретичної бази.

Третій етап (з 2000-х років до сьогодні) – етап інтеграції та міждисциплінарності. З початку XXI століття дослідження резилієнтності позначилися інтеграцією різних підходів та перейшли до рівня міждисциплінарного аналізу: розглядається як динамічний процес, що охоплює когнітивно-поведінкові, емоційні, соціальні та нейробіологічні компоненти; актуалізуються питання впливу культурного контексту, генетичних факторів, нейропсихологічних механізмів. Резилієнтність почала розглядатися як комплексне явище, що поєднує в собі адаптаційні здібності, емоційну саморегуляцію, здатність до рефлексії, моральну цілісність і установку на розвиток попри складні обставини. У цей період у науковому обігу поширилися поняття індивідуальної, групової, організаційної та соціальної життєстійкості.

Особливої актуальності поняття набуло в умовах глобальних криз, коли суспільства і держави були змушені мобілізувати свої адаптивні ресурси.

Сучасний стан вивчення резиліентності інтегрується в урбаністику, розвиток територій, стратегічне планування та управління, гуманітарну допомогу. У науковому дискурсі з'явилися інтегративні моделі розвитку життєстійкості через кризу (transformative resilience), тобто здатності громад долати колективні потрясіння, як-от стихійні лиха, терористичні акти, війни чи пандемії, які поєднують когнітивно-поведінкові, біологічні та соціальні підходи до вивчення стійкості.

Отже, у світі, сповненому викликів – від глобальних катастроф до локальних криз, поняття резиліентності (resilience) стало надзвичайно актуальним. У науковому та прикладному дискурсі воно трактується як здатність особистості, спільноти, організації або системи адаптуватися, долати труднощі та навіть зміцнюватися під впливом стресу. Цей концепт пройшов складну еволюцію: від біологічного пояснення — до ключового поняття державної політики й безпеки. Поняття було адаптовано соціальними і психологічними науками для вивчення поведінки людини та суспільств у стресових умовах (М. Дідух, А. Ковальова, Л. Поміткіна, О. Федоренко) [2].

У XXI столітті resilience стає стратегічною категорією в галузі національної безпеки, оборони, цифрової безпеки та управління ризиками, входить у політико-управлінський простір: від окремих організацій до держав. Суть та значення поняття включається до стратегічних документів таких організацій, як НАТО, ЄС, ООН. Поняття національної резиліентності описує здатність держави захищатися від гібридних загроз, дезінформації, економічних та енергетичних криз засобами «м'якої сили» та інформаційної війни.

Таким чином, резиліентність інтегрується в політики багатьох держав; визнається ключовим фактором стійкості демократичних суспільств і безпеки. Для України, яка перебуває у стані війни, формування життєстійкості – це не лише академічне завдання, а й основа національного виживання та розвитку.

Історія вивчення даного феномену демонструє його трансформацію від описового терміну до комплексного міждисциплінарного конструкта. На сьогодні ця категорія розглядається не лише як здатність протистояти стресу, а як динамічний процес, що може розвиватися завдяки психосоціальній підтримці, цілеспрямованим втручанням, а також соціальним і нейробіологічним механізмам. Розуміння різних етапів розвитку цієї концепції дозволяє більш ефективно розробляти стратегії підтримки як окремих осіб, так і соціальних систем у періоди кризи.

На підставі проведеного аналізу досліджень еволюції феномену резиліентності можна зробити такі висновки.

1. Резиліентність – це не лише властивість індивіда, а багатовимірна система, що формується у взаємодії з оточенням і може змінюватися з часом. Її розвиток залежить від взаємодії біологічних, психологічних і соціальних чинників.

2. Сучасні виклики (війна в Україні, масова травматизація, переміщення населення, інституційна нестабільність) вимагають адаптації існуючих моделей життєстійкості до соціокультурної специфіки та національного контексту. Актуальним є формування вітчизняної школи дослідження стійкості, яка враховуватиме специфіку українського досвіду.

3. На сучасному етапі перспективними є дослідження, спрямовані на розробку програм розвитку стресостійкості в системах освіти, охорони здоров'я, армії, громадянського суспільства. Це дозволяє ефективно зміцнювати психосоціальну стійкість на рівні особистості й суспільства.

Отже, цілісне осмислення історичного розвитку досліджень резиліентності дозволяє не лише краще зрозуміти її природу, а й забезпечує методологічне підґрунтя для ефективного використання концепції в умовах складних

соціальних і політичних викликів. У контексті сьогодення ця категорія постає не просто як теоретичний конструкт, а як практичний інструмент забезпечення психосоціального здоров'я, безпеки та життєздатності суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Mental health needs in Ukraine crisis. 2022. URL : <https://www.who.int> (дата звернення: 22.09.2025).
2. Життєстійкість особистості як фактор здоров'язбереження в умовах невизначеності : монографія / Л. Яковицька, Л. Помиткіна, Д. А. Карпілянський та ін. ; за наук. ред. Л. В. Помиткіної ; Державний університет «Київський авіаційний інститут». Київ : 2025. 275 с.
3. Мельничук І. Теоретико-методологічні основи розвитку та корекції резиліентності. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Психологія.* 2024. Вип. 2. С. 82-87.
4. Maddi S. R. *Hardiness: The courage to grow from stresses.* New York : Springer, 2006. 256 p.